

Центральна наукова бібліотека Харківського університету заснована 18 січня 1805 року. Але даті заснування передував тривалий підготовчий період. Уже в 1803—1804 рр. В. Н. Каразін закупив для майбутньої бібліотеки 3219 книг, що й поклали початок бібліотечного фонду. У адміністративному корпусі університету бібліотеці було відведено п'ять невеликих кімнат.

Поповнювалася вона в перші роки свого існування дуже повільно, бо коштів виділялося мало, штат був невеликий. Крім того, в бібліотеці панував безпорядок. І, звичайно, задовольняти найнеобхідніші потреби університету така бібліотека не могла [4, с. 406]. Створити відповідний фонд і налагодити організацію роботи в бібліотеці стало важливим завданням її працівників і професорсько-викладацького складу університету.

Університетська Рада запропонувала факультетам скласти списки потрібних книг і періодичних видань, було виділено гроші для придбання літератури. Наявні фонди розмістили в шафах у певному порядку; для запису надходжень і видачі лі-

тератури ввели спеціальні книги. Ректор університету В. Я. Джунковський склав систематичний каталог, який у 1824 р. було надруковано.

В дореволюційні часи основним джерелом комплектування бібліотеки були пожертвування. Їй дарували книги вихованці університету, професори і викладачі, багаті меценати. Бібліотека обслуговувала професорсько-викладацький склад університету, хоча у першому статуті було сказано, що нею «вся публіка может пользоваться». Студент міг брати книги при умові, коли він, «замеченный по отличному прилежанию в науках и добром поведению, представит свидетельство о сем двух профессоров, и сверх сего, будет известен с хорошей стороны господину ректору» [4, с. 75].

Бібліотека для студентів почала функціонувати тільки у 1828 році. Фонд її складався із пожертвувань самих студентів та дублетних примірників фундаментальної бібліотеки. За користування книгами вносилася плата 10 крб. за рік. У 1860 р. за вимогою студентів цю бібліотеку було передано в їх повне відання. Очолювала її людина, обрана студентами з свого середовища. Проте в 1862 р. царський уряд, наляканий революційною ситуацією, закрив студентську бібліотеку. І тільки в 1879 р. Рада університету, розуміючи, що студенти не можуть вчитися без книг, домоглася відкриття студентського відділу в університетській бібліотеці. Тут були головним чином підручники. Одним з джерел поповнення студентського книжкового фонду слід назвати книги професорів. Ми й тепер зустрічаємо праці О. О. Потебні, М. С. Дрінова, П. О. Лавровського та багатьох інших з дарчим написом: «В студенческую библиотеку от автора». (Знаходилася студентська бібліотека в одній із аудиторій і працювала тільки тоді, коли в останній не було занять).

Становище студентської бібліотеки в середині 30-х років де-що поліпшилося. Хоча в роки реакції, після придушення повстання декабристів, сюди потрапило багато літератури богословського, містичного змісту, прогресивна професура зуміла зберегти надзвичайно цінні видання.

У 1835 р. бібліотека одержала нове приміщення: велике книгосховище і кілька робочих кімнат. Але три штатних бібліотекарі не встигали своєчасно оприбутковувати книги, і здійснювати належний контроль за видачею, і виконувати інші обов'язки. Нагромаджувався фонд необробленої літератури.

Професори і викладачі любили свою бібліотеку, не раз приходили їй на допомогу: впорядковували фонди, передавали кошти, одержані за читання лекцій, перебуваючи за кордоном, діставали книги. Так, професор П. О. Лавровський в 1860 р. купив у Празі зібрання слов'янських стародруків, серед яких примірники з бібліотеки Вячеслава Ганки.

В 1866 р., після упорядкування та опису фондів, був надру-

кований систематичний каталог бібліотеки, який складався із 10 відділів. Продовжити видання каталога стало можливим тільки через 20 років. У 1884 р. вийшло перше продовження каталога, а в 1891, 1892, 1900 рр. відповідно перший, другий і третій випуски другого продовження. 1899 року професор М. О. Тихомандрицький склав і видав систематичний каталог з фізико-математичних наук.

Отже, в кінці XIX ст., коли збільшився штат працівників, бібліотека за участю професорів університету змогла завершити видання систематичного каталога.

Складання алфавітного каталога розпочали в 1896 році. А своє завершення ця робота дістала в канікулярний період 1902 року. Того ж року було закінчено будівництво нового приміщення для бібліотеки з читальним залом на 200 місць, двома книгосховищами, кімнатою для каталогів і для видачі книг, з підсобними спорудами. Спеціальна комісія затвердила систему розстановки книг. Була прийнята систематична розстановка 29 відділів, а в межах відділів книги групувались за форматами. Відокремлювались періодика, стародруки, рукописи, карти, атласи, дублетний фонд.

Не припиняючи обслуговування читачів, бібліотечні працівники провели перекаталогізацію фонду, зареєстрували і відбили в каталозі 47 904 книги, що надійшли за останні десять років, закінчили алфавітний каталог та каталог довідкових видань, підготували до друку бюлетені нових надходжень, каталоги дарчих бібліотек та ін. Душею всіх починань був Костянтин Іванович Рубинський, відомий в Росії бібліотечний діяч, який працював у бібліотеці Харківського університету 40 років (протягом 1894—1934 рр.).

На початку 1905 р. фонд бібліотеки становив 182 277 томів. Як і раніше, основним джерелом поповнення його були пожертвування. Наприклад, у 1902 р. бібліотека придбала 1978 примірників книг і журналів, пожертвування досягли 3809, а в 1909 р. відповідно 2814 і 4137 примірників. У ці роки до бібліотеки надходять книги колишніх вихованців університету професора І. П. Сокальського (серед них перше російське видання «Капіталу» К. Маркса, твори Ф. Енгельса), академіка М. І. Сухомлинова (в їх складі рукопис поета-народовольця Якубовича про Лермонтова), професора О. О. Потебні та багато інших.

У 1905 р. Харківський університет в зв'язку з революційними виступами студентів був закритий, і бібліотека майже не працювала. Але до неї потрапляли і студентські антиурядові прокламації цих років, і твори К. Маркса, Ф. Енгельса, В. І. Леніна, що виходили легально у 1905—1906 роках.

Нині в Центральній науковій бібліотеці Харківського університету зберігаються деякі матеріали, що свідчать про життя бібліотеки в той період. Серед них бюлетені нових надходжень

за 1911—1912 рр., списки періодичних видань, які виписувалися за заявками факультетів, списки дублетів, запропонованих бібліотекою для обміну. Становлять інтерес «Правила для бібліотеки Харківського університета». Це свого роду положення, де сказано про призначення бібліотеки як учбово-допоміжної установи університету, про її функції і зміст роботи. Згідно з «Правилами» всі викладачі університету повинні передавати бібліотеці по одному примірнику своїх друкованих праць.

Існувала спеціальна інструкція про Бібліотечну раду, якій відводилася чимала роль. Складалася рада із представників усіх факультетів і виконувала такі функції, як визначення заявок на періодику, розподіл асигнувань між усіма факультетами, ревізія діяльності бібліотеки і т. д.

Штат бібліотеки в цей час складався з 21 чоловіка штатних та позаштатних працівників.

Напередодні Великої Жовтневої соціалістичної революції бібліотека Харківського університету була найкрупнішою в місті. Фонд її досягав 296 370 томів, з них 40% припадало на іноземну літературу. Однак величезні культурні цінності використовувалися дуже слабо. В кінці XIX — на початку XX ст. університетська бібліотека являла собою типовий приклад російських бібліотек, великі книжкові багатства яких були недоступні народу. Через реакційну політику російського царизму в галузі народної освіти та косність в організації бібліотечної справи ці багатства не могли тоді стати здобутком трудящих.

Після Великої Жовтневої соціалістичної революції бібліотека Харківського університету почала інтенсивно зростати. Її великий читальний зал заповнила молодь, яка прийшла до вузів з фабрик і заводів, з сіл та фронтів громадянської війни.

У ці роки на Україні відбувалася глибока перебудова старої системи освіти, яка не минула й вищу школу. Університети було скасовано. На їх базі виникли інститути народної освіти, які згодом теж зазнали реорганізації. 115 років бібліотека Харківського університету працювала як учбово-допоміжна установа цього учбового закладу, котрий і визначав зміст її роботи.

У 1922 р. відповідно до постанови РНК УРСР від 27 лютого «О Центральной научно-учебной библиотеке» [2] в Харкові була організована самостійна Центральна науково-учбова бібліотека (ЦНУБ). Базою для неї стала університетська бібліотека. За цією постановою ЦНУБ одержувала два безплатних примірники всієї друкованої продукції, що виходила на Україні, і мала право виписувати через Наркомос іноземну літературу.

Із бібліотеки вищого учбового закладу вона перетворилася на публічну. І все ж основну масу її читачів становили викладачі і студенти Харківського інституту народної освіти. Книжкові фонди бібліотеки неухильно збільшувалися. Зростали також відвідування та книговидача. Було відкрито кабінет марксист-

ської літератури, довідково-бібліографічне бюро. Склалися списки рекомендованих підручників, нових надходжень та ін. У 1928 і 1929 рр. бібліотека видала Зведений каталог іноземної періодики, що надходила в бібліотеки Харкова.

Однак, незважаючи на збільшення фондів, зростання кількості читачів, стан бібліотеки був незадовільний. На 1 січня 1930 р. необроблені фонди досягли 250 000 томів. Попит читачів на нову радянську літературу перевищував можливості бібліотеки. У 1929 р. ЦНУБ позбулася права одержувати обов'язковий український примірник творів друку. З ліквідацією університету припинилося видання «Зписок Харьковского университета», а одночасно зникла й база для книгообміну. Той факт, що паралельне існування в Харкові двох однотипних бібліотек — ім. Короленка і ЦНУБ — не виправдало себе, став очевидним. Це питання жваво обговорювалося в 1928 р. на сторінках харківських газет [9; 10]. Одні пропонували об'єднати бібліотеки, представники Харківського інституту народної освіти вимагали передати ЦНУБ ім, розподіливши фонди між трьома факультетами. А ЦНУБ відстоювала право на самостійне існування. Перелом настав у 1933 р., коли на Україні були відновлені університети. Рішенням РНК УРСР від 21 липня 1933 р. «Про мережу й контингенти університетів УРСР» Харківському університетові поряд з іншими науковими установами передавалася і його колишня бібліотека [3]. Разом з нею в системі університету виявилися бібліотеки, що належали інститутам, на базі яких було відновлено університет. Укомплектовані здебільшого навчальною літературою, ці бібліотеки закріпили за відповідними факультетами.

Стан Центральної наукової бібліотеки (ЦНБ) різко змінився: зросли асигнування (у 1934 р. — 46 000 крб., в 1940 р. — 90 000 крб.), збільшилися штати, відновився книгообмін з науковими закладами. Бібліотека знову почала одержувати обов'язковий український примірник, а з 1940 р. і обов'язковий профільний платний союзний примірник. Все це дозволило значно поліпшити комплектування фондів новою радянською літературою. До 1941 р. всю необроблену літературу було заінвентаризовано і відбито в каталозі.

Книжковий фонд системи університетських бібліотек наближався до 1,5 мільйона. З 1933 р. старий алфавітний каталог було законсервовано, почав створюватися новий, який діє й тепер. У 1936 р. закінчено організацію систематичного каталога. Бібліографічний відділ займався складанням тематичних картотек, списків рекомендованої літератури, влаштовував книжкові виставки.

Під час тимчасової фашистської окупації Харкова бібліотека була закрита. Збитки, завдані їй німецько-фашистськими загартниками, становили 1 723 474 крб. Фашисти знищили твори

класиків марксизму-ленінізму, вивезли газетний фонд радянського періоду, геолого-географічну літературу, карти, радянську періодику, дуже пошкодили каталоги.

Після визволення Харкова в серпні 1943 р. почалася відбудова університету. Невеликий колектив бібліотекарів протягом місяця підготував ЦНБ для прийому читачів. Керувала підготовкою заступник директора бібліотеки Н. Я. Фридьєва. Незважаючи на дуже важкі умови, вже 1 жовтня відкрили малий читальний зал і абонемент. Число читачів зростало надзвичайно швидко. Бібліотеки Московського, Саратовського, Томського, Бакинського університетів та інші надіслали в дарунок ЦНБ книги, журнали, газети. Відроджувалися всі форми роботи: обслуговування читачів, комплектування і каталогізація, довідково-бібліографічна і масова робота. Основними ж були переоблік та упорядкування фонду, пограбованого і пошкодженого під час тимчасової окупації.

Маючи цінні фонди рідкісних книг і довідкової літератури, бібліотека протягом цілого століття не могла створити самостійні відділи цієї літератури. В 1945 р. з'явився відділ рідкісних книг і мистецтва і довідкове бюро при бібліографічному відділі. Тепер у структурі бібліотеки було шість відділів: комплектування, обробки та каталогів; обслуговування; науково-бібліографічний; книгосховища; рідкісних книг і мистецтва. З 1949 р. ведеться планомірна науково-бібліографічна робота, пов'язана з тематикою науково-дослідних робіт університету і його історією.

Наближалася знаменна дата в житті університету — його 150-річчя. Готуючись до ювілею, ЦНБ за 1953—1955 рр. видала кілька бібліографічних покажчиків до періодичних видань університету, до праць наукових товариств, окремих учених і інші [5; 6; 7; 8; 12; 14; 15].

У ці роки започаткувалося багато видів діяльності, які успішно розвиваються й тепер: бібліотечно-бібліографічні заняття з студентами; індивідуальні повідомлення вченим університету про нові надходження; екскурсії по бібліотеці і відділу рідкісних книг; науково-практичні конференції бібліотекарів. У 1957 р. встановлено зв'язок для книгообміну з десятьма науковими організаціями соціалістичних країн.

Очолювали ЦНБ в післявоєнний період Л. І. Гуревич (1945—1957 рр.), Л. М. Литвиненко (1957—1959 рр.), Д. А. Ушаков (1959—1963 рр.). З 1963 р. її директор М. П. Кірюхін.

Велике значення в житті бібліотеки мала постанова ЦК КПРС «Про стан і заходи поліпшення бібліотечної справи в країні» (1959 р.). Перед бібліотекарями університету, як і перед усіма радянськими бібліотекарями, постало важливе завдання — підвищити якість роботи в усіх напрямках бібліотечної діяльності. ЦНБ перебувала тоді в процесі реорганізації у зв'я-

зку з переїздом до нового приміщення університету. Виникло питання про об'єднання наукової й учбової бібліотек в одну. Згідно з наказом ректора це об'єднання відбулося в 1958 році. З того часу колектив єдиної бібліотеки розробляв методичні матеріали, інструкції, вивчав досвід інших бібліотек для того, щоб раціональніше організувати роботу. Треба було вирішувати, як розмістити фонди і як організувати транспортування мільйонного фонду. В старому приміщенні довелося залишити дореволюційні видання, а в нове перевезти видання радянського періоду та весь фонд художньої літератури.

Переїзд в нове приміщення, фактичне об'єднання бібліотек, значне збільшення штатів, наукова організація праці, широке застосування механізації — все це дало змогу бібліотеці максимально забезпечити учбову й наукову діяльність університету. Методична рада, рада дирекції чимало попрацювали над удосконаленням структури бібліотеки, реорганізацією багатьох відділів, розробкою документації, яка регламентує роботу бібліотеки. До 1966 р. реорганізація, в основному, була завершена, хоча деякі зміни виникали і в наступні роки. Було централізовано комплектування й обробку літератури, із системи учбових бібліотек виділено студентські читальні зали, які разом з залами, абонементом і МБА наукової бібліотеки становлять відділ обслуговування; з'явився абонемент художньої літератури і зал періодики; народилися лабораторія розмножувальної техніки і реставраційна майстерня. Створено ряд нових відділів, зокрема науково-технічної інформації, іноземної літератури, науково-редакційний, методичний і інші.

Тепер бібліотека обслуговує читачів у 11 читальних залах нової будови і філіалів, на 7 абонементів і в 58 кафедральних (кабінетських) бібліотеках. Така кількість залів із спеціально обладнаними приміщеннями для підсобних фондів дозволила обслуговувати читачів диференційовано з відкритим доступом до фондів.

Скороченню часу подачі книг сприяє механізація, яка широко використовується в бібліотеці: у десятиярусному книгосховищі встановлено книгопідйомник Суханова, працюють пневмопошта, апаратура виробничого гучномовного зв'язку. У читальних залах є світове табло. На всіх пунктах видачі ведеться механізований облік відвідувань та книговидачі. Міжбібліотечний абонемент, який зв'язаний з 650 бібліотеками країни, має теле-тайп, що значно прискорило одержання літератури з інших міст.

Всі форми пропаганди книги, інформація про нові надходження, система спеціалізованих залів і підсобних фондів спрямовані на те, щоб привернути увагу читачів. На 1 січня 1975 р. загальне число читачів, яких обслуговує бібліотека, становило 27 430 чоловік.

Широкого розмаху набула масова робота. Проводяться ви-

ставки книг, бібліографічні огляди в читальних залах і студентських групах, читацькі конференції і літературні вечори. Так, у 1966 р. бібліотека організувала зустріч з поетом Е. Асадовим. Пізніше, у 1968 р., відбулася конференція, де обговорювалася робота журналу «Иностранная литература», в якій брала участь член редколегії журналу доктор філологічних наук Т. Л. Мотильова. Воєнно-патріотичному вихованню була присвячена конференція за книгою С. М. Штеменка «Генеральний штаб у роки війни». Бібліотека проводила конференцію разом з військовою кафедрою і Радою ветеранів війни. Щоб поліпшити діяльність у цьому напрямку, було створено відділ масової роботи.

Розвиток інформаційної роботи в країні, зростання потреб вчених університету викликали необхідність в організації відділу науково-технічної інформації. Тут використовуються різні методи: масова інформація, система ВРІ (вибіркового розподілу інформації), система ДОК (диференційоване обслуговування керівництва), «термінові» повідомлення. За 1974 р. відділ підготував 92 258 інформацій. На факультетах проводяться «Дні кафедр», через інститут інформаторів здійснюється двосторонній зв'язок з кафедрами. Велику популярність у читачів має зал огляду нової літератури.

Відділ іноземної літератури випускає зведені списки іноземних книг, які надходять до вузівських бібліотек. ЦНБ бере участь у підготовці зведених каталогів іноземної літератури, що створюють Державна бібліотека СРСР ім. В. І. Леніна, Всесоюзна державна бібліотека іноземної літератури, Державна публічна науково-технічна бібліотека, Державна бібліотека УРСР ім. Кіпрс, Харківська наукова бібліотека ім. Короленка. Науково-бібліографічна діяльність бібліотеки тісно пов'язана з тематикою науково-дослідних робіт університету. За 1964—1974 рр. видано 65 бібліографічних покажчиків, рекомендаційних списків, статей загальним обсягом 130 друкованих аркушів. Серед них такі фундаментальні покажчики, як: Ленін і наука. (Х., 1970); Ставинская Р. А. Критика антикоммунизма. Вып. 1 і 2. (Х., 1972—1974); Г. С. Сковорода. Бібліографія. Вид. 2-е. (Х., 1972); Авксентьева О. О. Ядерные реакции... Вып. 1. (Х., 1970) та інші. Крім цього, опубліковано 50 списків нових видань, що надійшли до бібліотеки, і зведені списки іноземних книг, які знаходяться у вузьких бібліотеках Харкова, загальним обсягом 124,6 друк. аркушів.

Довідково-бібліографічна робота здійснюється в основному бібліографічним відділом. Тут укомплектована довідкова бібліотека, де понад 30 тис. примірників.

Велику увагу ЦНБ приділяє бібліотечно-бібліографічним заняттям з студентами і аспірантами. Деканати відводять для

них спеціальні лекційні години. В бібліотеці студенти знайомляться із структурою бібліотеки, системою каталогів, методикою бібліографічного пошуку та ін. Науково-редакційний відділ підготував методичний посібник для занять з студентами, проект якого був схвалений Центральною науково-методичною бібліотечною комісією Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти СРСР.

Останнім часом бібліотека багато зробила для поліпшення якості комплектування і організації фондів. В її фондах нараховується близько 3 млн. одиниць. Аналіз комплектування свідчить про значне зростання нових надходжень, про прагнення бібліотеки до розширення джерел комплектування, до підвищення його якості. Комплектуванням займаються відділ комплектування і відділ іноземної літератури. Вдосконалився і книгообмін, ставши одним з найефективніших джерел комплектування книжкового фонду бібліотеки.

ЦНБ підтримує зв'язки з 168 партнерами в нашій країні і з 303 — за рубежом. Серед зарубіжних партнерів організації Польщі, Румунії, Угорщини, Болгарії, ЧСРСР, Англії, США, Японії, ФНР, Фінляндії, Австрії і ін. Всього за рік бібліотека одержує більш як 100 тис. примірників на суму 95—100 тис. крб.

Велику увагу працівники ЦНБ приділяють виявленню дублетної літератури і передачі її в інші бібліотеки.

Відділ обробки каталогів немало зробив для скорочення шляху книги в процесі опрацювання, для максимального розкриття фондів.

У 1965 р. у відділі обробки створено сектор систематизації літератури, який провів підготовку до переходу на нову радянську бібліотечно-бібліографічну класифікацію. З 1973 р. реорганізований і систематичний каталог, куди входили раніше книги і журнальні статті. Журнальна частина каталога перейшла у відання бібліографічного відділу.

Тепер у бібліотеці функціонують алфавітний каталог з вітчизняною і іноземною частинами, алфавітний каталог вітчизняної і іноземної періодики, систематичний каталог, каталог дисертацій і авторефератів, каталог фонду рідкісної книги і мистецтва. Всі зали, абонементи, довідковий відділ мають алфавітні і систематичні каталоги на свої фонди.

Різноманітну роботу по розкриттю багатих фондів бібліотеки проводить відділ рідкісних книг і мистецтва. Загальна кількість стародруків та рідкісних книг становить 37 000 одиниць.

З 1961 р. наукова бібліотека Харківського університету почала здійснювати методичне керівництво вузівськими бібліотеками Харкова. Створено вузівську секцію міської міжвідомчої бібліотечної ради, яку очолює директор ЦНБ М. П. Кирюхін. Бюро секції аналізує роботу вузівських бібліотек, подає їм ме-

тодичну допомогу. ЦНБ організувала дворічні курси для бібліотекарів вузів, які не мають бібліотечної освіти. Значну допомогу у навчанні подають бібліотекарям викладачі спеціальних кафедр Харківського інституту культури.

Колектив бібліотеки під керівництвом партійної організації за результатами своєї роботи неодноразово ставав переможцем у всесоюзному соціалістичному змаганні вузівських бібліотек.

Рішення XXV з'їзду КПРС, постанова ЦК КПРС «Про підвищення ролі бібліотек у комуністичному вихованні трудящих і науково-технічний прогрес» (1974 р.) зобов'язують колектив бібліотеки спрямувати всі зусилля на комуністичне виховання молоді, на пропаганду досягнень радянської науки і техніки, пропаганду бібліотечно-бібліографічних знань, на удосконалювання всіх форм і методів бібліотечної роботи, щоб з честю виконати завдання, які поставила перед радянськими бібліотекарями партія.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ленін В. І. Що можна зробити для народної освіти.— Повне зібр., тв., т. 23, с. 334—336.
2. О Центральной научно-учебной библиотеке. Постановление СНК УССР от 27.II 1922 г.— «Собрание узаконений и распоряжений Рабоче-крестьянского правительства Украины», 1922, № 9, с. 152—154.
3. Сеть и контингенты государственных университетов УССР. Постановление СНК УССР от 21. VII 1933 г.— «Собрание законов и распоряжений Рабоче-крестьянского правительства Украины», 1933, № 43, с. 1—28.
4. Багалей Д. И. Опыт истории Харьковского университета. (По неизданным материалам). Т. I. (1802—1815). Х., 1893—1898. 1204 с.
5. Беркович Э. С., Валицкая К. А., Швалб М. Г. Систематический указатель к Запискам Харьковского университета за 1874—1919 гг. Х., Изд-во Харьк. ун-та, 1953. 59 с.
6. Беркович Э. С., Станишевский В. А., Швалб М. Г. Систематический указатель к Ученым запискам Харьковского государственного университета, трудам факультетов и научно-исследовательских учреждений за 1934—1953 гг. Х., Изд-во Харьк. ун-та, 1955. 63 с.
7. Беркович Э. С., Ставинская Р. А. Указатель к периодическим изданиям историко-филологического общества при Харьковском университете за 1886—1914 гг. Х., Изд-во Харьк. ун-та, 1955. 70 с.
8. Каразин В. Н. 1773—1842. Библиография. Х., Изд-во Харьк. ун-та, 1953. 115 с.
9. «Комуніст», Х., 1928, 26 серп., 9 верес., 11 жовт.
10. «Культура і побут». (Додаток до газ. «Вісті»), 1928, 22, 29 верес., 17 листоп.
11. Рубинский К. И. Библиотека Харьковского университета за 100 лет ее существования (1805—1905). Х., 1907. 44 с.
12. Станишевский В. А. Указатель к сообщениям (запискам) Харьковского математического общества при Харьковском университете. Х., Изд-во Харьк. ун-та, 1955. 43 с.
13. Фридьєва Н. Я. Центральна наукова бібліотека Харківського державного університету. (До 135-річчя її існування).— В кн.: Короткі на-

риси з історії Харківського державного університету ім. О. М. Горького, Х., 1940, с. 107—132.

14. Швалб М. Г. Систематический указатель к трудам Общества испытателей природы. Х., Изд-во Харьк. ун-та, 1955. 44 с.

15. Швалб М. Г. Указатель к трудам Общества научной медицины и гигиены при Харьковском университете за 1883—1915 гг. Х., Изд-во Харьк. ун-та, 1955. 25 с.

*І. В. ЗБОРОВЕЦЬ,
О. П. НАСОНОВА*
Харківський інститут
культури

ДІЯЛЬНІСТЬ ПЕРШОЇ ХАРКІВСЬКОЇ РАЙОННОЇ БІБЛІОТЕКИ

ім. М. О. НЕКРАСОВА (1920—1921 рр.)

Велика Жовтнева соціалістична революція відкрила нову сторінку в історії бібліотек України. Бібліотечне будівництво в республіці розгорталось на основі лєнінських вказівок, декретів і постанов Рад Народних Комісарів, прийнятих у 1918—1920 рр. і підписаних В. І. Леніним [1, с. 271—293]. Але в роки Жовтневої революції і громадянської війни через складні політичні обставини заходи, накреслені цими важливими документами, не можна було здійснити негайно.

У 1917—1919 рр. Україна стала ареною жорстокої класової боротьби, кровопролитних боїв, іноземної інтервенції. І все ж 1 квітня 1919 р. РНК УРСР прийняла декрет «Про передання історичних та мистецьких цінностей у відання народного комісаріату освіти». В ньому йшла мова і про націоналізацію бібліотек. А в липні—серпні 1919 р. бібліотечний підвідділ РНК УРСР підготував проект декрету «Про реорганізацію і централізацію бібліотечної справи в Українській РСР». Так уже в роки боротьби за встановлення Радянської влади було визначено головні напрямки майбутнього розвитку бібліотечної справи на Україні.

Наприкінці 1919 р., після відновлення в республіці Радянської влади, виникла нарешті можливість розгорнути культурне будівництво. Воно розпочалося в дуже важких умовах. Країна переживала економічну кризу. Народне господарство було розорено імперіалістичною і громадянською війнами, іноземною воєнною інтервенцією. Більшість підприємств не працювало, не діяв залізничний транспорт, дуже великої шкоди завдали війни сільському господарству. Не було палива. Населення промислових міст голодувало [5, с. 75—104].

Загальна криза не могла не позначитись і на матеріальному стані бібліотек. Виникли труднощі з їх опаленням і освітленням. Не було коштів на одержання нової літератури, припинилася видача заробітної плати бібліотекарям. Частина їх (вихідці з буржуазної інтелігенції) в цих складних умовах відмовилася

БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО І БІБЛІОГРАФІЯ

17

З М І С Т

Буланний І. Т. Основні тенденції розвитку централізації бібліотек в Українській РСР	3
Бібліотечно-бібліографічне обслуговування	
Волкова С. І. Деякі питання пропаганди книги в умовах централізації	12
Целінський Р. Й. Бібліотечно-бібліографічне забезпечення сільсько-господарської науки та виробництва в умовах створення централізованих систем	20
Зайцева М. В. Удосконалення системи бібліотечно-бібліографічної інформації на допомогу виробництву	26
Озарчук Л. В. Читання природознавчих книг як фактор розвитку особистих інтересів дітей	32
Дубовий В. М. З досвіду інформаційно-бібліографічної роботи	38
Попова Л. Д., Шматова С. Є. Позанавчальне читання студентів як фактор формування їх професійної спрямованості	43
Пілецький В. М., Воїнова В. Л. Престиж бібліотечного працівника як особи (Соціально-психологічне дослідження)	47
Фонди і каталоги	
Тезікова О. О., Костюкова І. Л. Про поліпшення систематичних каталогів обласних бібліотек	56
Кумок Д. А., Навроцька В. Д. Службові каталоги і картотеки обласних бібліотек УРСР для дітей	61
Герасименко Р. С., Тараманова К. Д. Причини відмовлень читачам на літературу в науковій бібліотеці	69
Михайлова В. Ю., Тузман Я. З. Бібліографічне допрацювання старих і рідкісних книг	74
Історія бібліотечної справи та книгознавства	
Одинок Л. П. Про класифікацію бібліотек на Україні в 20—30-ті роки	81
Мільман В. А. Роль журналу «Путь к коммунизму» в розробці питань бібліотечногознавства на Україні (1921—1924 рр.)	88
Білопола Н. С. Розвиток мережі масових бібліотек на Україні в роки першої п'ятирічки (1928—1932 рр.)	97
Мазманьянц В. К. З історії бібліотеки Харківського державного університету	106
Зборовець І. В., Насонова О. П. Діяльність Першої харківської районної бібліотеки ім. М. О. Некрасова (1920—1921 рр.)	116
Колосова Н. Ф. Створення масової виробничо-технічної книги в УРСР (до 50-річчя видавництва «Український робітник»)	124
Методика викладання. Огляди.	
Кравець Г. А. Деякі проблеми викладання літератури	128
Тамм Є. П. Політико-освітня робота на Україні у період реконструкції народного господарства і побудови фундаменту соціалізму в сучасній історичній літературі	135